

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИКІВ

Постановка проблеми. Для забезпечення фінансової безпеки страховиків їхня діяльність має бути організована не тільки зсередини компанії, а й з боку держави. Таким чином, будь яка страхова організація має функціонувати у відповідному правовому полі.

На сьогодні в Україні не існує спеціальних законодавчих актів, які б визначали місце і роль фінансової безпеки страхового ринку, проте створено низку нормативно-правових актів, що регламентують діяльність страхових організацій в контексті підтримання їхньої платоспроможності, впорядковують функціонування об'єктів управління фінансової безпеки. Дані нормативні акти можна віднести до таких, що допомагають становленню фінансової безпеки страховиків та визначають організаційно-правові засади її забезпечення.

Державне регулювання покликано сприяти появі на страховому ринку компаній, що мають міцну фінансову стійкість, і разом з тим не допускати на ринок фіктивні компанії, попереджувати можливість укладання угод між суб'єктами страхової діяльності щодо розподілу ринку страхових послуг з метою обмеження конкуренції або обмеження доступу на ринок інших учасників. Виконання зазначеної регулюючої функції держави покладається на спеціальну структуру – орган державного нагляду за страховою діяльністю.

З точки зору фінансової безпеки, метою державного регулювання страхової діяльності визнається забезпечення формування і розвитку в країні ефективного функціонуючого ринку страхових послуг, створення необхідних умов для діяльності страхових компаній різних організаційно-правових форм.

Цілі статті: викладення організаційно-правових засад функціонування страхових компаній в розрізі фінансової безпеки, зокрема, порівняння організаційно-правових форм діяльності страховиків.

Виклад основного матеріалу. Згідно із чинним законодавством страховими організаціями вважаються фінансові установи, створені

у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю відповідно до Закону України “Про господарські товариства” [4]. Страховим законодавством передбачено можливість утворення державних страхових компаній, об’єднань страховиків, а також товариств взаємного страхування.

Важливим етапом у розвитку вітчизняного страхового ринку можна вважати нещодавнє внесення змін до Закону України “Про страхування” [7], які дозволяють займатись страховою діяльністю постійним представництвом іноземних страхових компаній у формі філій (через 5 років після вступу України у Всесвітню організацію торгівлі). Дане нововведення сприятиме покращенню якості надання страхових послуг, залученню додаткового капіталу, а також збільшить конкуренцію на страховому ринку.

На 02.08.2005 український страховий ринок нараховував 408 страховиків і, як показано на рис. 1, був представлений переважно страховими організаціями у формі акціонерних товариств закритого типу [2].

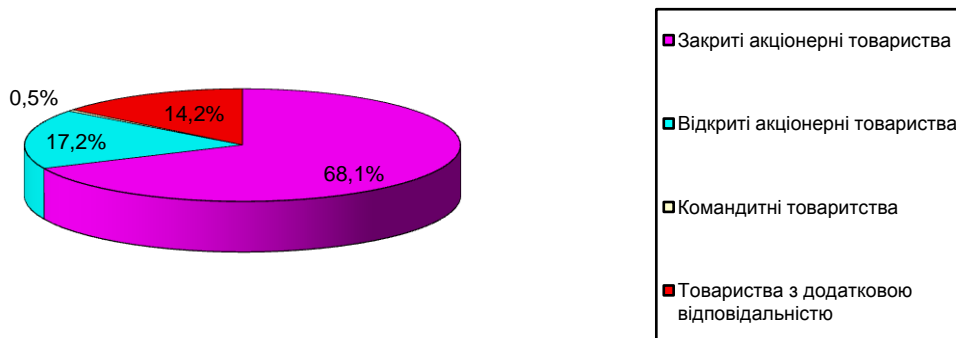

Рис. 1. Розподіл страхових компаній України за організаційно-правовими формами

Розглянемо організаційно-правові форми страховиків, зупинимось на їхніх перевагах та недоліках з точки зору фінансової безпеки (табл. 1).

Акціонерним товариством визнається страхова компанія, статутний капітал якої розділений на визначене число акцій – цінних паперів, що свідчать про вкладення відповідної суми коштів у капітал товариства і дають право на одержання частини прибутку у вигляді дивідендів. Учасники страхової організації у формі акціонерного товариства (акціонери) відповідають за зобов’язаннями і несуть збитки в межах вартості належних їм акцій.

Відкриті акціонерні товариства зазвичай орієнтовані на надання широкого спектра страхових послуг. Дана форма господарського товариства може використовуватись не тільки великими за розміром статутного капіталу та іншими техніко-економічними показниками страховиками, але й середніми і малими страховими компаніями, що розраховують на залучення зовнішнього інвестора (у т.ч. іноземного). Останній буде зацікавлений, щоб його частка в компанії була максимально ліквідною; його головний інтерес – не стільки в одержанні своєї частки прибутку, скільки в зростанні її ринкової вартості. Інтерес інвестора вбачається, головним чином, у різниці між продажною ціною пакета акцій і первісними інвестиціями.

Саме тому в розрізі фінансової безпеки за такої організаційно-правової форми страхової компанії існує імовірність перекупування контрольного пакета акцій на вторинному фондовому ринку або шляхом домовленості з іншими акціонерами. Такий варіант можливий, наприклад, якщо материнська фірма контролює менш 51 % акцій.

Таблиця 1

Особливості організаційно-правових форм страхових компаній з точки зору фінансової безпеки

Організаційно-правова форма страхової компанії	Переваги	Недоліки
Відкрите акціонерне товариство (ВАТ)	<ul style="list-style-type: none"> - можливість залучення додаткових коштів шляхом випуску акцій у вільний продаж на ринку цінних паперів і обмеження ризику вкладника в статутний капітал; - організаційна оформленість дозволяє розподіляти функції контролю між органами ВАТ, що означає професіоналізацію процесу прийняття рішень 	<ul style="list-style-type: none"> - ускладнює контроль дрібних акціонерів за діяльністю виконавчих органів ВАТ, що мають практично необмежені можливості управління їхнім капіталом; - випуск акцій призводить до розподілення прибутку між більшою кількістю акціонерів; - ВАТ більш обмежене в збереженні внутрішньої інформації та її статусу комерційної таємниці; - відкритий продаж акцій може призвести до перекупування контрольного пакета акцій третіми особами та втрати контролю над управлінням страховою компанією
Закрите акціонерне товариство (ЗАТ)	<ul style="list-style-type: none"> - статус ЗАТ передбачає переважне право купівлі акцій при їхньому продажі іншими акціонерами даної страхової організації; - більша захищеність, на відміну від ВАТ, від перекупування бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> - можливість зосередження контролю над управлінням страховою компанією з боку одноособового власника
Повне товариство (ПТ)	<ul style="list-style-type: none"> - рівномірний розподіл повноважень, пов'язаних з управлінням страховою організацією, між всіма учасниками ПТ 	<ul style="list-style-type: none"> - необмеженість майнової відповідальності учасників повного товариства; - існує вірогідність банкрутства через вихід одного з учасників ПТ (йому повністю відшкодовується його частка)
Командитне товариство (КТ)	<ul style="list-style-type: none"> - чіткий поділ фінансового та управлінського контролю між членами КТ 	<ul style="list-style-type: none"> - необмеженість майнової відповідальності повних товаришів КТ; - вихід одного з учасників може зумовити погіршення фінансового стану страховика, або навіть призвести до банкрутства
Товариство з додатковою відповідальністю (ТДВ)	<ul style="list-style-type: none"> - мінімізація загрози перекупування бізнесу, у зв'язку з тим, що учасник ТДВ зазвичай не може розпорядитися їм без згоди своїх партнерів 	<ul style="list-style-type: none"> - існує можливість "декапіталізації" товариства, адже при виході з нього учасник має право одержати свою частку; - в разі недостатності коштів для покриття зобов'язань ТДВ вкладники відповідають всім належним їм майном

Закрите акціонерне товариство відрізняється від відкритого тим, що переважне право купівлі акцій при їхньому продажу належить акціонерам страхової компанії. За даної організаційно-правової форми страховика контроль звичайно належить обмеженій групі юридичних або фізичних осіб чи навіть одному власникові. Передача акцій третім особам також є обмеженою.

Варто відзначити, що за форми закритого АТ забезпечити управління страховою організацією з боку одноособового власника легше, ніж за форми відкритого АТ. Це досягається, наприклад, шляхом контролю поширення акцій серед певної категорії учасників страхової компанії, що відповідає інтересам засновників. Отже, з точки зору фінансової безпеки, дана ситуація є досить суттєвим недоліком, тому що обмежується участь інших акціонерів у вирішенні поточних проблем діяльності та прийнятті управлінських рішень.

З іншого боку, ЗАТ є більш захищеним від інвестиційної політики конкурентів через те, що контроль над ним важко перекупити без згоди більшості акціонерів (оскільки першочергове право викупити пакет акцій мають акціонери даної компанії).

Повне товариство являє собою форму організації страхової компанії, засновану на особистій участі партнерів у його справах, причому всі його учасники несуть як спільну (майном товариства), так і роздільну (особистим майном) відповідальність за зобов'язаннями підприємства. Саме цим пояснюється відсутність страховиків у формі повного товариства на вітчизняному ринку страхових послуг.

Незважаючи на це, повне товариство є найбільш простою формою організації страхової компанії. Повне товариство мобільне, максимально вільне в рішеннях і діях, структура органів управління в межах товариства визначається самими партнерами. Однак велику роль при цьому відіграє особиста довіра учасників ПТ і тому, на нашу думку, дана організаційно-правова форма може бути прийнятною переважно для дрібних страховиків.

Основною відмінною рисою командитного товариства є наявність двох типів учасників: командитистів і повних товаришів. Командитисти (вкладники) відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах своїх внесків на відміну від повних товаришів, які несуть відповідальність за зобов'язаннями усім своїм майном і здійснюють від імені страхової компанії підприємницьку діяльність.

Вибір даної організаційно-правової форми доцільний у тих випадках, коли перед засновниками виникає необхідність поділу фінансового контролю над страховою організацією (здійснюваного

командитистами) і управлінського контролю (здійснюваного повними товаришами). Поява нових інвесторів не змінює форми командитного товариства, що можна розглядати як реальну можливість залучення додаткових фінансових ресурсів для діяльності страховика.

Вихід одного із учасників командитного товариства може призвести до серйозних фінансових труднощів страхової організації через те, що підприємство повинно повністю відшкодувати частку в майні компанії. Якщо ж зважити на той факт, що частина командитистів становить максимально 50 % в статутному фонді КТ, можна зробити висновок про імовірне банкрутство страхової компанії.

Товариством з додатковою відповідальністю визнається страхова організація, статутний фонд якої поділено на частки відповідно до установчих документів. Одним з недоліків даної організаційно-правової форми є те, що учасники ТДВ відповідають за зобов'язаннями компанії не тільки в межах їхніх часток, а й належним їм майном в однаковому кратному розмірі до внеску кожного учасника при недостатності цих сум.

Загрозу фінансовій безпеці може становити також вихід одного із засновників зі складу товариства, адже в даному випадку він має право забрати свою частку зі статутного капіталу, причому не тільки в грошовій, але й в матеріальній формі.

Таким чином, як свідчить вищенаведена інформація, акціонерне товариство є найбільш вдалою організаційно-правовою формою страховика з точки зору фінансової безпеки. Однак в ході діяльності страхової компанії у формі акціонерного товариства слід звернути увагу на можливі загрози їхньої діяльності, що пов'язані із зосередженням повноважень господарського і корпоративного управління в руках керівництва, порушенням прав акціонерів (табл. 2) [3, с. 12-14]. Дані загрози можуть перетворитись на небезпеку втрати контролю над діяльністю АТ та призвести до зниження рівня фінансової безпеки страховика.

Розглянемо тепер товариства взаємного страхування, а також страхові пули як специфічні форми організації страховиків.

Метою функціонування ТВС є страхування ризиків членів товариства і створення ними взаємної системи страхового захисту майнових інтересів один одного за найбільш прийнятною ціною та на найкращих для них умовах.

Однією з особливостей ТВС є те, що дані товариства не мають основною метою діяльності одержання прибутку; вони можуть його повертати учасникам у вигляді частини вкладеного внеску, або у

формі розподілу надлишків надходжень від страхової діяльності та інвестиційної діяльності.

Таблиця 2

Загрози фінансовій безпеці страхової компанії у формі акціонерного товариства

Загроза фінансовій безпеці страхової компанії	Способи реалізації
Розміщення акцій внаслідок додаткової емісії	<ul style="list-style-type: none">- за економічно необґрунтованими заниженими цінами;- серед вузького кола осіб;- з порушенням порядку ухвалення рішення про емісію
Обмеження допуску акціонерів до участі в роботі загальних зборів	<ul style="list-style-type: none">- через відмову у визнанні повноважень акціонера або його представника шляхом голосування на загальних зборах, не на підставі правовстановлюючих документів;- шляхом недотримання термінів реєстрації;- через заборону на формування "консолідованого" права голосу;- шляхом обмеження права передачі повноважень одного акціонера іншому
Обмеження підписки на акції додаткового випуску	<ul style="list-style-type: none">- через порушення переважного права акціонерів на придбання акцій додаткового випуску;- шляхом завчасного складання списків осіб, що заявили про намір придбати акції акціонерного товариства;- за несанкціонованого введення переважного права трудового колективу на придбання акцій додаткового випуску;- шляхом обмеження максимальної кількості акцій, що припадають на одного акціонера

Членами товариства взаємного страхування укладається договір страхування, в якому визначаються взаємні зобов'язання товариства і кожного з його членів, причому обов'язки одного можуть бути покладені на іншого.

Однак дані положення суперечать сутності договору страхування, який є письмовою угодою між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору [1, с. 10].

Як і будь-яка страхова компанія, ТВС формує страхові резерви для виплати ним майбутніх страхових відшкодувань за зобов'язаннями всіх своїх членів.

На думку автора, враховуючи перелічені особливості товариств взаємного страхування, варто зазначити, що їхня інвестиційна діяльність потребує спеціального регулювання. Зокрема, має бути визначено, в активи яких категорій і на яких умовах дані товариства можуть вкладати кошти страхових резервів для того, щоб забезпечити достатній рівень їхньої фінансової безпеки.

Для досягнення цієї мети необхідно закласти відповідне правове поле, розробивши Закон України “Про товариство взаємного страхування” (зараз їхня діяльність регламентується Тимчасовим положенням “Про товариство взаємного страхування” [6]), який повинен визначати основні положення про утворення і функціонування даних товариств, враховувати притаманні їм специфічні риси, а також викласти принципи їх діяльності, запобігаючи відхиленням, які негативно вплинуть на фінансовий стан та платоспроможність страховика.

Враховуючи зазначені ознаки функціонування товариств взаємного страхування, можна виділити наступні їхні переваги з точки зору фінансової безпеки:

- ТВС є найбільш надійною системою страхового захисту, тому що діяльністю товариства управляють не інвестори, що прагнуть до максимізації прибутку, а безпосередньо самі страхувальники, основною метою яких є створення страхового захисту, що задовольняє саме їхні інтереси;
- тільки товариство взаємного страхування може найбільш повно врахувати конкретні страхові потреби осіб, тому що умови страхування розробляються і затверджуються самими страхувальниками – членами ТВС, виходячи з їхніх інтересів, а не інтересів власників сторонньої страхової організації;
- створення ТВС на сьогоднішньому етапі розвитку страхового ринку є досить актуальним, враховуючи той факт, що на вітчизняний ринок буде допущено філії іноземних страховиків. Дані товариства, наприклад, захищені від поглинання іншими страховими організаціями шляхом таємної скупки на фондовій біржі контрольного пакета акцій.

Що ж стосується страхових пулів, то вони створюються страховиками, щоб забезпечити фінансову стабільність страхових операцій на умовах солідарної відповідальності учасників пулу за

виконання зобов'язань згідно з договорами страхування, укладеними з учасниками пулу.

Необхідно відмітити відсутність правового поля, що регулює діяльність страхових пулів, взаємин між співстраховиками, особливостей даної форми організації страховиків.

З точки зору фінансової безпеки можна виділити наступні переваги та недоліки страхових пулів, як однієї з організаційних форм діяльності страхових компаній (рис. 2).

Рис. 2. Переваги та недоліки страхових об'єднань в розрізі фінансової безпеки

Як видно з рисунка, однією з переваг страхових пулів як форми організації функціонування страховиків, є більші можливості для прийняття великих або недостатньо визначених ризиків. Фінансові можливості окремо узятих страховиків з даних операцій є обмеженими, що не дозволяє їм самостійно приймати великі обсяги відповідальності за договорами страхування або змушує передавати їх

по каналам перестраховування майже в повному обсязі. Прийом таких ризиків на співстрахування розширює можливості страхових компаній, об'єднаних у страховий пул, що володіє значно більшими обсягами фінансових ресурсів для реалізації наведених операцій.

Однією із значних переваг є рівномірний розподіл збитків серед учасників страхового пулу. Зазвичай, страховики з більш високим рівнем виплат зацікавлені у співстрахуванні ризиків з більш успішними співстраховиками (таким чином вирівнюється рівень виплат у всіх співстраховиків). При цьому, дана ситуація буде впливати на удосконалення методів оцінки ризиків, прийнятих на страхування наведеними страховими організаціями.

Великі обсяги відповідальності за застрахованими страховим пулом ризиками і, відповідно, суми страхових премій, відкривають доступ до закордонних перестраховувальних компаній, що мають необхідні рейтинги, регламентовані українським законодавством [5], що, як правило не працюють з невеликими страховими компаніями. При цьому тарифи на перестраховування можуть бути знижені.

Зазвичай, процесу виконання договору страхування передують повна й детальна оцінка ризику або наслідків настання страхової події. Страховики часто використовують послуги незалежних експертів і оцінювачів. Відповідні заходи є досить трудомісткими, а витрати – високими. При цьому учасники страхового пулу беруть участь в оплаті послуг таких експертів солідарно. Спільна участь в оплаті знижує таким чином витрати окремої страхової компанії.

Страхові пули мають більші фінансові можливості та можуть сформувати повноцінні інформатизовані бази даних з прийнятих на страхування ризиків, забезпечивши їхню всебічну оцінку і моніторинг.

З огляду на розширення можливостей страхові організації, об'єднані в страхові пули, матимуть диверсифікований страховий портфель, що знижує ризики за рахунок їхнього перерозподілу серед учасників пулу. Більш широке страхове поле, утворене за рахунок нових пропозицій, що надходять від учасників страхового пулу, забезпечить одержання більш високих потенційних доходів і сприятиме підвищенню рівня фінансової безпеки.

Останньою перевагою є те, що механізм співстрахування передбачає поєднання та регулювання основних фінансових потоків, що, в свою чергу, сприяє більш детальній оцінці існуючих ризиків із пропозицією оптимальних умов страхування, забезпечуючи безумовне і повне відшкодування збитку й отримання значних обсягів коштів для внутрішніх інвестицій. Є також можливість здійснення страховим пулом превентивних заходів, а при врегулюванні претензій рішення

мають прийматися колегіально всіма учасниками об'єднання, що дозволить уникнути неправомірних відмов у виплаті страхового відшкодування, більш ймовірного при розгляді аналогічного питання одним страховиком.

До недоліків страхових пулів з точки зору фінансової безпеки можна віднести можливість монополізації страхового ринку, зниження конкуренції, і, як наслідок, якості страхового захисту. Перелічені наслідки скоріше належать до розряду теоретичних – страховик може вийти із складу страхового пулу, але за умови, що його фінансові можливості дозволять замінити собі переваги участі у цілому об'єднанні.

Серед недоліків механізму співстрахування потрібно відзначити труднощі в організації і управлінні діяльністю страхових пулів, а також здійснення відповідних витрат, що позначається на вартості страхових послуг (вони можуть коштувати дорожче ринкової ціни аналогічних послуг, що надаються незалежними страховиками). Необхідно також враховувати, що питання розподілу і зниження витрат може бути вирішено досить швидко, однак проблеми організації і координації діяльності при відсутності ініціативних учасників займуть досить тривалий період часу.

Інший недолік полягає в тому, що виплата страхових відшкодувань з боку найбільш капіталізованих страховиків, що приймають на себе більш високі обсяги відповідальності, здатна викликати збитковість діяльності зазначених компаній. Однак і ця проблема може бути вирішена або за рахунок прийняття меншого обсягу зобов'язань, або наступного перестрахування учасниками пулу своєї частки зобов'язань.

Висновки. Отже, як свідчить проведений аналіз, найбільш оптимальною організаційно-правовою формою з точки зору фінансової безпеки страховика є акціонерна. Залежно від мети створення страхової компанії, її основної місії та цілей може бути обрана інша організаційно-правова форма, що не суперечить чинному страховому законодавству. Якщо ж основною метою є організація взаємної системи страхового захисту майнових інтересів декількох підприємств, то ними утворюються товариства взаємного страхування. Для розподілу ризиків, а також підвищення фінансової стабільності страхових операцій страховики можуть об'єднуватись у страхові пули.

Список літератури

1. Пацурія Н.Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2000. – 13 с.

2. Перелік страхових компаній, внесених до Державного реєстру фінансових установ на 02.08.2005 року // <http://dfp.gov.ua/viewpage.php?iid=285&lang=ua>.
 3. Пилецкая С.Т., Саплин С.Ю. Финансовая деятельность субъектов хозяйствования. – Краматорск: ДГМА, 2003. – 56 с.
 4. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.91 № 1576-ХІІ із змінами і доповненнями // <http://zakon.rada.gov.ua>.
 5. Про затвердження Вимог до рейтингів фінансової надійності (стійкості) страховиків, перестраховиків-нерезидентів: Розпорядження Державної Комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 03.12.2004 № 2885 // <http://dfp.gov.ua>.
 6. Про затвердження Тимчасового положення про товариство взаємного страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.97 № 132 із змінами // <http://zakon.rada.gov.ua>.
 7. Про страхування: Закон України від 07.03.96 № 85/96-ВР із змінами та доповненнями // <http://zakon.rada.gov.ua>.
- Отримано 09.11.2005

Єрмошенко А.М. Аналіз організаційно-правових основ забезпечення фінансової безпеки страховиків / А.М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. - Вип. 14.- С. 243-254.